

Araştırmacı Hikmet ULUDOĞAN

Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Selçuk University, Faculty of Theology.
Konya, TÜRKİYE
hkmtyl1040@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0002-3171-4850>
<https://ror.org/045hgzm75>

Ebû Şeybe el-Hudrî el-Ensârî ve Kelime-i Tevhid Sözüünü Söyleyen Cennete Girer Hadisi İncelemesi

Abu Shayba al-Khudri al-Ansari and the Hadith of Whoever Utters the Word of Tawhid Will Enter Paradise

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 29 Ekim 2024 / 29 October 2024
Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Aralık 2024 / 18 December 2024
Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık 2024 / 31 December 2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf | Citation

Uludoğan, Hikmet. "Ebû Şeybe el-Hudrî el-Ensârî ve Kelime-i Tevhid Sözüünü Söyleyen Cennete Girer Hadisi İncelemesi". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 7 (Aralık 2024), 34-52.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlleme
Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by Turnitin.
No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. *It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Hikmet ULUDOĞAN).*

Telif Hakkı | Copyright

Telif hakkı yazara aittir. (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.
Copyright belongs to the author. Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Bildirim | Complaints

darulhadis@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi
Çankırı Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Öz

Rivayet usûlü açısından hadisleri ilk nakleden konumunda olan sahâbenin etkisi tartışmasıdır. Hz. Peygamber'le (s.a.v.) aynı dönemde yaşamaları ve hadisleri kaynağından alan nesil olmaları da sahâbeyi tanımayı önemli kılmaktadır. Bu sebeple sahâbeyi tanıtan eserler ortaya konmuştur. Ancak rivayetleriyle sahâbenin bazıları ön plana çıkarken kimi sahâbe ise bu alanda daha az görünür olmuştur. Özellikle Medine'den uzak şehirlerde yaşamaları ve gündelik işlerle uğraşmaları bu durumu etkileyen faktörlerdendir. Bu sebeple gurbette vefat eden ve hadis rivayeti konusunda geri planda olan sahâbenin tanıtılması önemlidir. Araştırmada ele alacağımız Ebû Şeybe el-Hudrî'de bu tür sahâbedendir. Tek rivayet naklinde bulunmasına rağmen, İstanbul seferine katılması ve İstanbul'da adına bir türbe bulunması bizi bu çalışmaya sevk etmiştir. Bu sahâbî hakkında daha önceden yapılan bir çalışma bulunmama ile birlikte, İstanbul'daki sahâbe kabirleri üzerine yapılan çalışmalarda sınırlı bilgiler bulunmaktadır. Araştırmada Ebû Şeybe el-Hudrî tanıtılacak, kendisinden nakledilen tek rivayeti isnad ve metin açısından değerlendirilecektir. Çalışmada da sahâbe hakkında bilgi veren; tabakât, tarih ve ricâl kaynakları taranmıştır. Ayrıca Ebû Şeybe el-Hudrî'nin İstanbul seferine katılmış, tek rivayet sahibi olması ve rivayetinin erken dönemlerde tevhide temas eden ilke olarak pek çok sahâbeden nakledilmesiyle mütevâtir seviyesine ulaşması onun ilgi çeken yönü olmuştur. Bu bağlamda sahâbenin hem tarihi rolü hem de rivayetinin muhtevası, çalışmanın temel araştırma konusu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sahâbe, Ebû Şeybe el-Hudrî, Tahric, İstanbul.

Abu Shayba al-Khudri al-Ansari and the Hadith of Whoever Utters the Word of Tawhid Will Enter Paradise

Abstract

The impact of the Companions, as the first narrators of the hadith in terms of the science of hadith, is undeniable. Living in the same era as the Prophet (Pbuh) and being the generation that received hadith directly from the source make studying the Companions essential. Consequently, many Works have been dedicated to introducing the Companions. However, while some Companions gained prominence through their narrations, others remained less visible in this field. Among the factors influencing this situation are living in cities far from Medina and being occupied with daily tasks. Therefore, it is significant to introduce Companions who passed away in foreign lands and had fewer hadiths attributed to them. Abu Shayba al-Khudri, the subject of this research, falls into this category. Despite narrating only one hadith, his participation in the Istanbul campaign and the existence of his tomb in Istanbul motivated us to undertake this study. Although no previous study has been conducted specifically on Abu Shayba al-Khudri, limited information about him can be found in works on the tombs of Companions in Istanbul. This research will introduce Abu Shayba al-Khudri and assess the single hadith narrated by him in terms of its isnad and text. The study will also involve a review of tabaqat, historical and rijal sources that provide information about the Companions. Additionally, Abu Shayba al-Khudri's participation in the Istanbul campaign, his status as a narrator of only one hadith, and the early transmission of his hadith to numerous Companions, reaching the level of mutawatir are notable aspects of his story. In this context, both the historical role of the Companion and the content of his narration constitute the primary research focus.

Keywords: Hadith, Companion, Abu Shayba el-Khudri, Takhrij, İstanbul.

Giriş

İslam'ın temel kaynağı Kur'an'ı ve sünneti doğru anlamada sahâbenin rolü kuşkusuz çok önemlidir. Sahâbenin doğrudan Allah'ın elçisi ile muhatap olması bu rolün öneminin temel sebebidir. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) terbiyesinde yetişen bu nesil, adil ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerini nakletmede güvenilir kimselerdir. Bu hususu Ehl-i sünnet âlimleri "Sahâbe dürüsttür"¹ şeklinde ifade etmişlerdir.

Sahâbe kavramının tanımında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu hususta sahâbenin pek çoğunu dışarıda bırakacak kadar dar, bazı sahâbe olmayanları ise içerisine alacak şekilde geniş

¹ Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abd el-Mevcûd - Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010), 1/21, 1/123.

tanımlar yapılmıştır. Hz. Peygamber’i (s.a.v.) görme zamanına, katıldığı sefer ve rivayet sayısına göre şekillenen dar sahâbe tanımları pek çok sahâbeyi dışarıda bırakmaktadır. Allah’ın birliğini ve Hz. Peygamber’in nübüvvetini onaylayıp az bir süre de olsa Hz. Peygamberi gören kimselerin sahâbe olduğunu ifade eden geniş anlamda tanımlar ise iman ettikten sonra dinden dönen kimseleri de sahâbe olarak kabul etmeyi gerektirmektedir. İbn Hacer ise sahâbeyi Hz. Peygamber’e (s.a.v.) iman ederek görenler ve bu hal üzerine ölen kimseler olarak tanımlamakta, Ehl-i hadîs’in de bu tanımı benimsediğini ifade etmektedir.² Ayrıca sahâbe kavramının tanımı hakkında yapılan akademik güncel çalışmalarda bulunmaktadır.³

Sahâbe hakkında söz edilen bu dar ve geniş tanımlar ve güncel çalışmalardaki ifadeler dikkate alınarak sahâbe tanımını maddeler halinde şöyle belirtebiliriz:

- 1- Allah’ın birliğini ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Allah’ın elçisi olduğunu kabul etmek şarttır.
- 2- Hz. Peygamber’i (s.a.v.) kısa bir süre olsa da görmek şarttır.
- 3- İman edip Hz. Peygamber’i (s.a.v.) gördükten sonra İslam dairesinin dışına çıkmamak ve müslüman olarak vefat etmek şarttır.
- 4-Hz. Peygamber’den (s.a.v.) hadis rivayet etmek şart değildir.
- 5-Hz. Peygamber (s.a.v.) ile savaşa iştirak etmek şart değildir.
- 6-Hz. Peygamber (s.a.v.) ile uzun bir süre görüşmek şart değildir.
- 7-Hz. Peygamber’i (s.a.v.) görme engeli sebebiyle görememek sahâbe olmaya engel değildir, sahâbenin Hz. Peygamber’i (s.a.v.) işitmesi yeterlidir.

Sahâbe neslinin İslam medeniyetindeki rolü büyüktür. Gayeleri Hz. Peygamber’in (s.a.v.) miras bıraktığı ilahi vahyi ve sünnetini tüm cihana ulaştırmak olmuştur. Bu uğurda kuşatmalar ve fetihler gerçekleştirmişlerdir. Bu kuşatmalardan birisi de İstanbul’a düzenlenmiştir. İstanbul’un stratejik ve köklü bir yapıya sahip olması bu seferin nedenlerindedir. Bununla birlikte Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Konstantiniyye mutlaka fetih olunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, fetheden ordu ne güzel ordu.”⁴ müjdesine nail olmanın İstanbul’u fethetmenin en önemli nedeni olduğunda da kuşku yoktur. Ebû Şeybe el-Hudrî’de Hz. Peygamber’in (s.a.v.) müjdesine nail olabilmek için İstanbul kuşatmalarına katılan bir sahâbîdir.

Ebû Şeybe el-Hudrî hakkında ravileri derleyen hadis kaynaklarında sınırlı bilgiler mevcut olup kendisinin İstanbul kuşatmasına katılan, İstanbul’a defnedilen sahâbe olarak tanıtıldığı ve kendisinden tek rivayetinin nakledildiği görülmektedir. Ayrıca Ebû Şeybe el-Hudrî hakkında Türkiye’de daha önceden yapılmış müstakil herhangi bir çalışma olmamakla birlikte, İstanbul’da türbesi bulunan sahâbe hakkındaki araştırmalarda onun hakkında kısıtlı bilgilere de yer verilmektedir.⁵ Bu açıdan onun tanıtılması hem hadis tarihi hem de kültürel tarihimiz açısından önemlidir.

Hadisleri ilk kaynağından doğrudan işiten ilk nesil sahâbe’dir. Bu sebeple rivayet ilmi açısından sahâbe bilgisinin tespiti önem arz etmektedir. Bu husus üzerine sahâbeyi tanıtan

² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/6-8.

³ bk. Mehmet Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler Tartışmalar-Gerçekler* (İstanbul: İFAV, 2019).

⁴ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şu’ayb el-Arnaûd - A’dil Müşşid (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001), 31/287; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, thk. Hâşim en-Nedvî (Dâiratü’l-Meârifî’l-Osmanî, ts.), 2/81.

⁵ bk. Mehmet Efendioğlu, “İstanbul’da Var Olduğu Söylenen Sahâbe Kabirlerinin Dünü Bugünü”, *Din ve Hayat Dergisi* 9 (Şubat 2010), 76-81.

eserler oluşturulmuştur. Araştırmada kullandığımız İbn Hacer'in (öl. 852/1449) "*el-İsâbe*" ve İbn Abdilber'in (öl. 463/1071) "*el-İstîâb'ı*" sahâbeyi tanıtan kaynaklardır. Ayrıca Mehmet Eren'in "*Hadis İlminde Rical Bilgisi ve Kaynakları*"⁶ ve Mahmut Yazıcı'nın "*Sahâbe Bilgisinin Tanımı*"⁷ sahabeyi tanıtmaya alanlarında eksikleri tamamlayan kitaplardandır.

Araştırmada bu nedenlerle Ebû Şeybe el-Hudrî rical ve tarihi kayıtlara göre tasviri yöntemle tanıtılmış ve kendisinden nakledilen tek rivayetin hadis usûlü açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmada sahâbe hakkında bilgi veren; tabakât, tarih ve rical kaynakları taranmış ve kendisinden nakledilen hadis, rivayet ilmi açısından değerlendirilmiştir.

1. Ebû Şeybe el-Hudrî'nin Hayatı

Ebû Şeybe el-Hudrî, Ebû Saîd el-Hudrî'nin kardeşidir.⁸ Doğum tarihi, doğum yeri ve ölüm tarihi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Sebze satıcısı olduğu ifade edilir.⁹ Ebû Zür'a kendisine "Ebû Şeybe el-Hudrî kimdir?" diye sorulunca Hicazlı bir sahâbe olduğunu ve hakkında başka bir bilgi bilmediğini zikretmiştir.¹⁰ Hz. Peygamber'in sütkardeşi olduğu belirtilmekle birlikte sütkardeşi olduğuna dair tabakât kitaplarında bir bilgi tespit edilememiştir.¹¹

Ebû Şeybe el-Hudrî ve Ebû Eyyûb el-Ensârî, h. 46 yılında fethedenlerin övüldüğü İstanbul kuşatmalarına katılan sahâbe arasındadır. Ebû Şeybe el-Hudrî'nin İstanbul seferleri sırasında vefat ettiği de zikredilmiştir.¹² Tabakât kaynaklarında Ebû Şeybe el-Hudrî'nin hadisini nakleden ravisi Mişras'ın babasından Ebû Şeybe'nin İstanbul muhasarası sırasında vefat ettiği ve Rum topraklarına defnedildiği de rivayet edilmiştir.¹³ Ayrıca Ebû Şeybe Hudrî'nin Yezîd b. Muâviye komutasındaki İstanbul seferine katılmasıyla onun Ebû Eyyûb el-Ensârî ile aynı zamanlarda vefat ettiğini ifade etmek mümkündür. Kuşatma sırasında da kendisini tanıtarak Hz. Peygamber'den (s.a.v.) şu rivayeti nakletmiştir: "Her kim Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederse cennete girer. Lakin siz kendinize güvenmeyin ve amel etmeye devam edin."¹⁴

İstanbul'un fethinden sonra şehri, İslam kültürü ile bezemek isteyen II. Mehmet, camiler yaptırmak gibi birtakım faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetlerden birinin de türbe yaptırmak olduğu görülmektedir. II. Mehmed'in emriyle inşa edilen türbelere de İstanbul kuşatmasına katılan sahâbenin atfedildiği görülmektedir. Ebû Şeybe el-Hudrî'nin türbesi de bu dönemde inşa edilmiştir.¹⁵ Her ne kadar bu türbelere İstanbul seferlerine katılan sahâbilerin atfedildiği görülse de temel tarih ve tabakât kaynaklarında İstanbul muhasarasına katıldığı ve İstanbul sınırlarında vefat ettiği kesin olarak bilinen sahâbe Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Ebû Şeybe el-Hudrî'dir. Ebû Şeybe el-Hudrî'nin türbesi İstanbul'da Fatih semtinde birden fazla sahâbenin defnedildiği ifade edilen Tokluded Haziresinde yer almaktadır. Hemen bitişiğinde yine İstanbul kuşatmasına katıldığı ifade edilen Hamdullâh el-Ensârî'nin türbesi bulunmaktadır.¹⁶

⁶ bk. Mehmet Eren, *Hadis İlminde Rical Bilgisi ve Kaynakları* (İstanbul: İSAM, 2022).

⁷ bk. Mahmut Yazıcı, *Sahâbe Bilgisinin Tespiti* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015).

⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/177.

⁹ Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî Marifeti's-sahâbe* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2012), 5/168.

¹⁰ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstîâb fî marifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992), 4/1690.

¹¹ Süheyl Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri* (İstanbul: İstanbul Fethi Derneği Yayınları, 1953), 27.

¹² İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstîâb*, 4/1690.

¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/178.

¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/177.

¹⁵ Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, 3-7.

¹⁶ Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, 26.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki temel tabakât ve tarih kaynaklarını taradığımızda İstanbul da türbesi bulunan diğer sahâbîlerden bir kısmının farklı beldelerde vefat ettiği de bildirilmekle birlikte bir kısmının ise hakkında bir bilgi de bulunmamaktadır. Ayrıca bu türbelere meşhur sahâbîleri atfederken birbiri ile akraba olan ve İstanbul kuşatması döneminde yaşayan kimselerden seçildikleri görülmektedir. Ebû Şeybe el-Hudrî ve Ebû Eyyûb el-Ensârî¹⁷ de İstanbul muhasarasına katıldığı zikredilen iki sahâbedir. Ayrıca tabakât ve hadis kaynaklarındaki bilgiler göre Ebû Şeybe ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin İstanbul seferi esnasında Rum surlarında vefat ettiğini zikretmek mümkündür.

2. Kelime-i Tevhid Sözü'nü Söyleyen Cennete Girer Hadisinin İncelemesi

Klasik hadis kitaplarında Ebû Şeybe el-Hudrî'ye ait herhangi bir rivayete rastlanmamıştır. Ancak tarihi eserler, tek rivayeti olan ravileri derleyen kitaplar ve Dûlâbî'nin ravilerin künyelerini belirttiği eserlerinde bir rivayeti tespit edilmiştir. Bu rivayeti öncelikle nakleden kaynakların kronolojinde vermek ve isnad analizi yapmak istiyoruz.

2.1. İsnad Analizi

Buhârî,¹⁸ İbn Ebî Asım,¹⁹ Dûlâbî,²⁰ Taberânî²¹ ve İbn Mende²² Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayetini isnadda medar olan ravi Ebû Âsım'dan hocaları vasıtasıyla nakletmişlerdir:

Buhârî (öl. 256/870), Ebû Şeybe el-Hudrî hadisini *Târîhu'l-kebirinde* aşağıdaki isnadla rivayet etmiştir:

نا أَبُو الْعَبَّاسِ قَالَ: نا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، نا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ الْحَارِثِ، نا مِشْرَسٌ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا شَيْبَةَ الْخُدْرِيَّ، يَقُولُ: أَفْلَحَ أَبُو شَيْبَةَ الْخُدْرِيُّ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ

Buhârî > Ebû'l-Abbâs es-Serrâc (öl. 313/925) > Muhammed b. Yahya ez-Zühîlî' (öl. 258/871) > Ebû Âsım > (öl. 212/828) > Yûnus b. el-Hâris (öl. ?) > Mişras (öl. ?) > Babası (öl. ?) > isnadıyla Ebû Şeybe el-Hudrî'nin (öl. ?) -Ebû Şeybe el-Hudrî kurtuldu- Hz. Peygamber'in (s.a.v.) (öl. 11/632) şöyle derken işittim dediğini nakletmiştir:

"Kim kalben ihlasla Allah'tan başka ilah yoktur derse cennete girer."²³

İkinci olarak İbn Ebî Âsım (öl. 287/900), el-Hasen b. Ali vasıtasıyla Ebû Şeybe el-Hudrî hadisini *el-Ahâd ve Mesânî* adlı eserinde aşağıdaki isnadla rivayet etmiştir:

¹⁷ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd (Beyrut: Müessesü'r-Risâle, 1980), 2/402.

¹⁸ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 8/65.

¹⁹ Ebû Bekr b. Ebî Âsım Ahmed b. Amr eş-Şeybânî İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire (Riyad: Dâru'l-Râye, 1991), 4/229.

²⁰ Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd el-Verrâk ed-Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ*, ed. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2000), 1/113.

²¹ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *ed-Du'â*, thk. Mustafâ Abdulkâdir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413), 434.

²² Ebû Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yahya İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, thk. 'Âmir Hasen Sabrî (BAE: Câmî'atu'l-İmârâti'l-'Arabiyyeti'l-Muttehîde, 2005), 911.

²³ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 8/65.

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، ثنا أَبُو عَاصِمٍ، نا يُونُسُ بْنُ الْحَارِثِ، نا مِشْرَسٌ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا شَيْبَةَ الْخُدْرِيَّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا بِهَا قَلْبَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ " فَمَاتَ أَبُو شَيْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِأَرْضِ الرُّومِ فَدَفَنَاهُ

İbn Ebî Âsım > el-Hasen b. Ali (öl. 237/851) > Ebû Âsım > Yûnus b. el-Hâris > Mişras > Babası > isnadiyla Ebû Şeybe el-Hudrî'nin şöyle derken işittim dediğini nakletti: Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle derken işittim:

"Kim kalbî ona inanarak Allah'tan başka ilah yoktur derse cennete girer."²⁴

Ravilerden Mişras'ın babasından: "Ebû Şeybe Rum topraklarında öldü ve hemen orada onu defnettik" sözü ziyade edilmektedir.

Üçüncü olarak Dûlâbî (öl. 310/923) İbrâhîm b. Ya'kûb'dan Ebû Şeybe el-Hudrî hadisini *el-Künâ ve'l-Esmâ* adlı eserinde aşağıdaki isnadla rivayet etmiştir:

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ قَالَ:، ثنا أَبُو عَاصِمٍ قَالَ:، ثنا ذَلِكَ الشَّيْخُ يُونُسُ بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ مِشْرَسٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا شَيْبَةَ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: أَنَا أَبُو شَيْبَةَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ»

Dûlâbî > İbrâhîm b. Ya'kûb'dan (öl. 259/872) > Ebû Âsım > Yûnus b. el-Hâris > Müşerres > Babası > isnadiyla Ebû Şeybe el-Hudrî'nin Hz. Peygamber'i (s.a.v.) şöyle derken işittim dediğini nakletmiştir:

"Kim kalben ihlasla Allah'tan başka ilah yoktur derse cennete girer."²⁵

Dördüncü kaynak Taberânî (öl. 360/971), Ebû Müslim İbrâhîm b. Abdillâh el-Keccî (öl. 292/905) vasıtasıyla Ebû Şeybe el-Hudrî hadisini aşağıdaki isnadla rivayet etmiştir:

حَدَّثَنَا أَبُو مُسْلِمٍ قَالَ: نا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو مِشْرَحٍ أَوْ مِشْرَسٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا شَيْبَةَ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ»

Taberânî > Ebû Müslim İbrâhîm b. Abdillâh el-Keccî (öl. 292/905) > Ebû Âsım > Yûnus b. el-Hâris > Ebû Mişrah ya da Mişras > isnadiyla Ebû Şeybe el-Hudrî'nin Hz. Peygamber'i (s.a.v.) şöyle söylerken dinledim dediğini nakletmiştir:

"Kim Allah'tan başka ilah yoktur derse cennete girer."²⁶

Beşinci kaynak Ebû Abdullah İbn Mende (öl. 395/1005), Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd, Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî vasıtaıyla Ebû Şeybe el-Hudrî hadisini aşağıdaki isnadla rivayet etmektedir:

أخبرنا أحمد بن محمد بن زياد، حدثنا عباس بن محمد الدوري، حدثنا أبو عاصم النبيل، حدثنا يونس بن الحارث، عن مشرس، عن أبيه، قال: سمعت أبا شيبَةَ الخُدري يقول: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: من كان آخر كلامه: لا إله إلا الله، دخل الجنة

²⁴ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, 4/229.

²⁵ Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ*, 1/113.

²⁶ Taberânî, *ed-Du'â*, 434.

İbn Mende > Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd (öl. 341/953) > Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî (öl. 271/885) > Ebû Âsım en-Nebîl > Yûnus b. el-Hâris > Mişras > Babası > isnadiyla Ebû Şeybe el-Hudrî'yi şöyle söylerken işittim dediğini nakletti. Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle söylerken işittim:

“Son sözü Allah’tan başka ilah yoktur olan kimse cennete girer.”²⁷

Hadis kaynaklarındaki Ebû Şeybe el-Hudrî hadisinin isnadını ittisal açısından tahlil ettiğimizde; rivayeti Ebû Şeybe el-Hudrî’den yalnızca tek ravisi Yûnus’un ızdırabla Mişras ya da Mişrah adlı ravisi babası vasıtasıyla nakletmektedir. Yûnus b. el-Hâris ondan rivayeti tahammülde müennen siğasına delalet eden “kâle” lafzıyla, Ebû Âsım da Yûnus’dan an’ane lafzıyla rivayet etmektedir. Ayrıca Taberânî rivayeti isnadında Yûnus’un doğrudan hadisi Mişras’ın babasından aldığı görülmektedir. Hadisin ravileri hakkında temel tabakât ve rical kitaplarındaki bilgiler ise şöyledir;

Mişrah ve babası: Kaynaklarda Mişras ve babası hakkında sınırlı bilgiler mevcuttur. Tabiîn olan Mişras ve babası hadis âlimleri tarafından meçhul olarak nitelendirilmişlerdir.²⁸ Ayrıca İbn Ebû Âsım rivayetinde Mişras’ın babasının “Ebû Şeybe el-Hudrî’yi defnettik.” sözünden Ebu Mişras’ın da İstanbul kuşatmasına katıldığını ifade edebiliriz. Dûlâbi ve Taberânî rivayetinde ise Mişras’ın Müşerres ve Mişrah olarak isminin nakledildiği görülmektedir. Bu farklı telaffuz sebebinin ravinin isminin Arapça bir isim olmadığı ihtimalinden kaynaklandığını ifade etmek mümkündür.

Yûnus b. el-Hâris: Kaynaklarda Yûnus b. el-Hâris’in Kûfe ehlinden olduğu görülmektedir. Ayrıca Yûnus b. Hâris’i, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn zayıf; Nesâî ve Ebû Hâtim leysa bi-kaviyy olarak cerh etmişlerdir. İbn Hibbân ise Yûnus b. el-Hâris’i *es-Sikât*’ta zikretmekte fakat *el-Mecrûhîn* adlı kitabında onu, hıfzının zayıflığı ve çok fazla vehimle tenkit etmektedir.²⁹ Bununla birlikte İbn Hacer ve Zehebî gibi âlimlerin raviyi zayıf olarak cerh ettiklerini ifade ederek Yûnus’u zayıf olarak gördüğünü zikretmiştir. Ayrıca Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce’de Yûnus’un hadislerini nakletmişlerdir.³⁰

Ebû Âsım: Asıl adı Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî’dir. Ebû Âsım en-Nebîl olarak da tanınmaktadır. H. 121 yılında doğduğu nakledilir. Hadis âlimleri tarafından zâhid, âlim, itkân, fakih ve sika olarak ta’dîl edilmektedir. 1000’e yakın hadisi hıfzından naklettiği zikredilmektedir. Süfyân es-Sevrî ve Evzâî hocalarındandır. *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin de Ebû Âsım’dan hadisler naklettikleri görülmektedir.³¹

Ebu’l-Abbâs es-Serrâc: Asıl adı Muhammed b. İshâk es-Sekafî’dir. Buhârî’nin Ebû Şeybe el-Hudrî hadisini kendisinden naklettiği hocasıdır. H. 216 yılında doğmuştur. Müsned sahibidir. Rivayetleri daha çok Horasan’da şöhret bulmuştur. Devrinin önde gelen hocalarından 1500’den fazla nakillerde bulunduğu zikredilmiştir. İbn Hibbân ve İbn Ebû’l-Dünyâ öğrencilerindedir. Âli isnad rivayetleri bir araya toplamak için gayret etmiştir. Talebeleri hadis ilmindeki çalışmalarından ötürü hakkında Serrâc kandil gibidir ifadesini kullanmıştır. Hadis âlimleri

²⁷ İbn Mende, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, 911.

²⁸ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Mizânu’l-İtidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, thk. Alî Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1963), 4/117.

²⁹ Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, thk. İbrahim Zeybek - A’dil Mürşid (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2008), 14/965.

³⁰ Ebû’l-Haccâc Yûsuf b. ‘Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, ed. Beşşar Avvâd Ma’rûf (Beyrut: Mu’essesetü’r-Risâle, 1980), 32/500.

³¹ Mizzî, *Tehzîb*, 13/281.

tarafından sika olarak kabul edilmiştir. Buhârî ve Müslim *el-Câmiu's-Sahîh*'inde es-Serrâc'dan hadis nakletmemişlerdir. Sünen sahipleri ise kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır.³²

Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî: Buhârî'nin hocası Ebu'l Abbâs'ın hocasıdır. H. 170'te doğduğu zikredilir. Horasan'da hadisleriyle şöhret bulmuştur. Hocaları kendisinden nakillerde bulunduğu gibi ez-Zühlî'de öğrencilerinden nakillerde bulunmuştur. Özellikle Zührî'nin rivayetlerini bir arada topladığı için kendisine Zührî'nin varisi dendiği de zikredilir. Hadis âlimleri Zührî'nin rivayetlerinde ilk referans alınacak ravi olduğunu bildirmişlerdir. Bununla birlikte Buhârî *el-Câmiu's-Sahîh*'inde Zühlî'den hadis rivayet etmemiştir. Müslim ise Zühlî'nin ders halkalarına katılarak kendisinden hadisler yazmıştır. Ancak Zühlî'nin Buhârî ile Kur'ân'ın mahlûk olup olmadığı hususundaki ihtilaflarından ötürü Müslim, Zühlî'nin rivayetlerine *el-Câmiu's-Sahîh*'inde sahihinde yer vermemiştir. Sünen sahipleri ise kendisinden hadisler nakletmişlerdir.³³

El-Hasen b. Alî: İbn Ebî Asım'ın hocasıdır. Ebû Muhammed olarak da bilinmektedir. Mekke'de doğmuştur. Hadis âlimleri tarafından sika olarak ta'dîl edilmiştir.³⁴

İbrâhîm b. Ya'kûb: Ebû'l İshâk el-Cüzcânî olarak da bilinmektedir. Horasan Cüzcân bölgesinde doğduğu ve Dimaşk'a yerleştiği zikredilir. Ahmed b. Hanbel'in kendisinden çokça istifade ettiği ve onunla yazışmalarını minberden ders halkasına okuduğu ifade edilir. Hadis âlimleri tarafından da sika olarak ta'dîl edilmiştir. Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce'nin de kendisinden rivayetler naklettiği görülmektedir.³⁵

Müslim b. Abdillâh el-Keccî: Sünen sahibi olarak bilinen Müslim el-Keccî'nin Basra'da doğduğu, Bağdat'ta vefat ettiği ve memleketine Basra'ya defnedildiği zikredilmektedir. Ali b. Medîni ve Haccâc b. Minhâl hocalarındandır. Ebu'l-Kâsım el-Begavî ve Taberânî öğrencileri arasında yer alır. Hadis âlimleri tarafından ise sika olarak ta'dîl edilmiştir. Zehebî, Müslim el-Keccî'nin sülasiyât (üç ravili) isnadlara sahip olduğunu da ifade etmektedir.³⁶

Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî: Ebu'l-Fadl el-Bağdadî olarak da anılır. H. 185 yılında Bağdat'ta doğmuştur. Ahmed b. Hanbel, Tayâlisî ve Yahya b. Maîn kendisinden nakillerde bulunduğu meşhur hocalarıdır. Nesâî, Ebû Dâvud ve Tirmizî öğrencilerindedir. Hadis âlimleri tarafından ise sika olarak kabul edilmiştir.³⁷

Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd: Ebû Saîd b. el-Arabî olarak bilinir. H. 240 yılında Basra'da doğmuştur. Hattâbi ve Rebi' b. Süleyman el-Kattân meşhur öğrencilerindedir. Mekke'de vefat etmiştir. Tasavvuf ehliindedir. Hadis âlimleri tarafından sika olarak görülmüştür.³⁸

Tüm bu bilgiler ışığında Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayeti ve isnadı hakkında şunları ifade edebiliriz.

Hadisin isnadının medarı olan râvi Ebû Âsım'a kadar ferd isnadla gelen haberi Buhârî'nin hocası Ebû'l-Abbâs; İbn Ebî Asım'ın hocası el-Hasen b. Alî; Dûlâbî'nin hocası İbrâhîm b. Ya'kûb; Taberânî'nin hocası Müslim el-Keccî ve İbn Mende'nin hocası Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd vasıtasıyla mutâbaâtı ile rivayet ettikleri görülmektedir. Buhârî'nin isnadında –Ebû Şeybe el-Hudrî kurtuldu- cümlesini ise Mişras'ın babası demiş olmalıdır. Ancak bu kısım diğer kaynaklarda

³² Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, 14/388.

³³ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, 12/273.

³⁴ Mizzî, *Tehzîb*, 6/259.

³⁵ Mizzî, *Tehzîb*, 2/244.

³⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, 13/423.

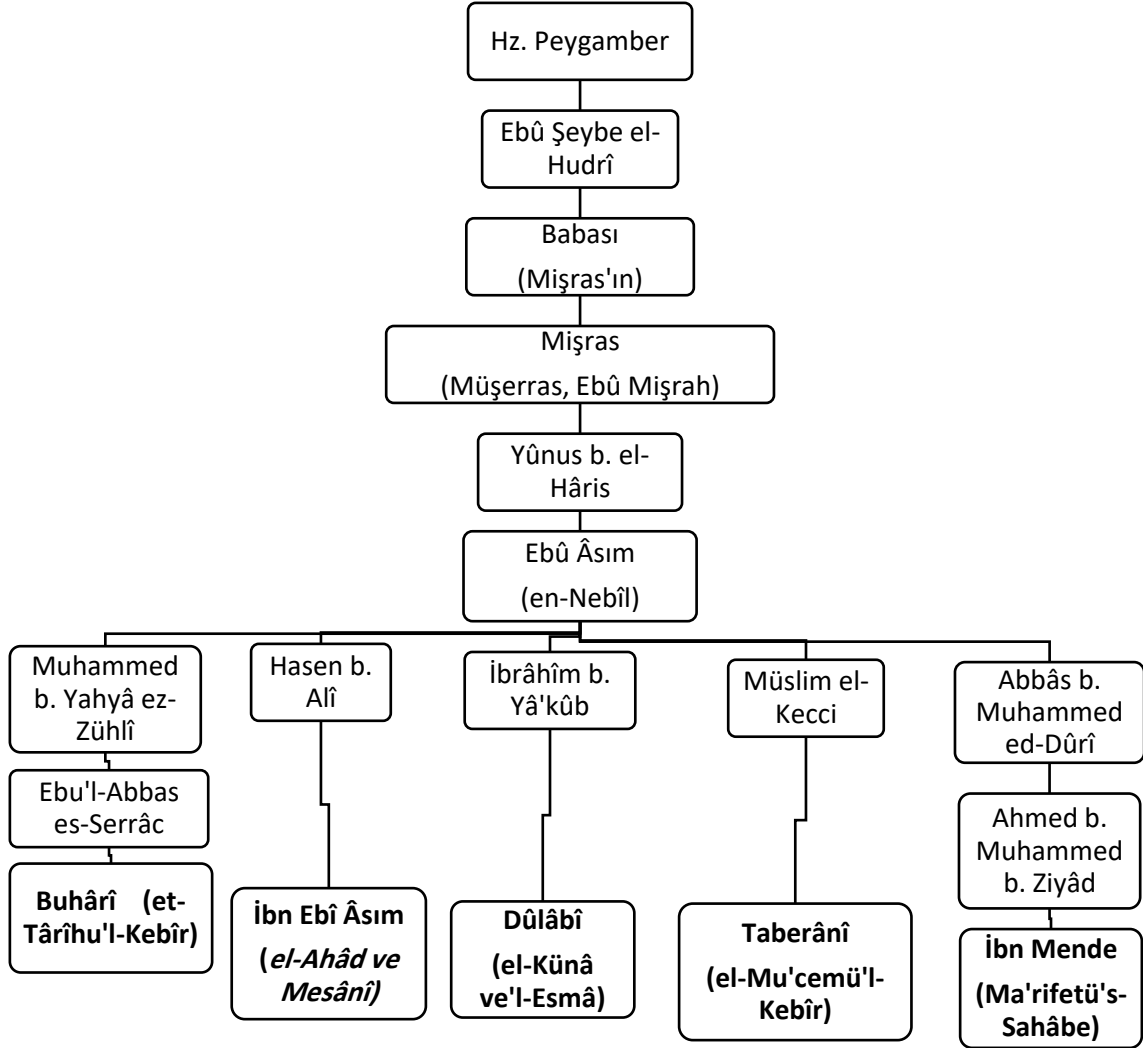
³⁷ Mizzî, *Tehzîb*, 14/245.

³⁸ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, 15/407.

verilmemektedir. Ayrıca Buhârî, İbn Ebî Asım, Dûlâbî, Taberânî ve İbn Mende'nin medar olan raviden hocaları vasıtasıyla naklettikleri hadisin, başka bir tarikle nakledilmediğinden isnadı açısından garib yani ferd bir rivayet olduğu ifade edilebilir. Ravileri hakkında görüşleri dikkate aldığımızda ise isnaddaki Mişras'ın ve babasının meçhul olmasıyla zayıf oldukları görülmektedir. Ayrıca Yûnus b. el-Hâris'in zayıf olarak cerh edilmesi sebebiyle Ebû Şeybe el-Hudrî'den nakledilen Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayetlerinin isnadı zayıftır diyebiliriz. Ebû Şeybe el-Hudrî rivayetinin isnad şeması da şöyledir:

Şekil 1: Ebû Şeybe el-Hudrî Hadisi İsnad Şeması

2.2. Metin Analizi

Ebû Şeybe el-Hudrî tarafından nakledilen Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayetinin metinleri arasında mana açısından bir fark görülmemekle birlikte lafız bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Rivayet metinlerini tablo halinde alt alta zikretmek de bu lafzî farklılıkları daha iyi görmeyi sağlayacaktır.

Tablo 1: Tevhidi Söyleyen Cennete Girer Hadisi Metin Analizi

Buhârî'nin Naklettiği Rivayetin Metni

مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ

İbn Ebî Âsım'ın Naklettiği Rivayetin Metni

مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا بِمَا قَلْبُهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ

Dûlâbî'nin Naklettiği Rivayetin Metni

من قال لا اله الا الله مخلصا من قلبه دخل الجنة

Taberânî'nin Naklettiği Rivayetin Metni

مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ

İbn Mende'nin Naklettiği Rivayetin Metni

من كان اخر كلامه لا اله الا الله دخل الجنة

Rivayetin metin açısından tahlili hakkında şunları ifade edebiliriz;

Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayeti metinlerini dikkate aldığımızda; Buhârî ve Dûlâbî “Kim kalben ihlasla” ziyadesi ile rivayeti nakletmişlerdir. İbn Ebî Âsım ise hadisi, “Kimin kalbî ona inanarak” şeklinde rivayet etmiştir. Taberânî'nin rivayetinde bu ziyadeler yer almamaktadır. Ayrıca Buhârî, İbn Ebî Âsım, Dûlâbî ve Taberânî, rivayeti umum belirten “kale” lafzı ile “Kim Allah'tan başka ilah yoktur derse” şeklinde naklederken İbn Mende “Kimin son sözü Allah'tan başka ilah yoktur olursa” metni ile tahsis ederek tahrir etmiştir.

Bununla birlikte bu rivayet aynı veya benzer lafızlarla 8 sahâbe tarafından da nakledilmiştir. Bu rivayetleri kronolojik olarak şöyle zikredebiliriz;

Muaz b. Cebel'in Kelime-i tevhid sözünü söyleyen cennete girer rivayetini Ahmed b. Hanbel, > Ebû Âsım > Abdulhamîd b. Câfer (öl. 153/770)³⁹ > Sâlih b. Ebî Arîb (öl. ?)⁴⁰ > Kesîr b. Mürre (öl. ?)⁴¹ isnadıyla Muâz b. Cebel'den (öl. 18/639) nakletmiştir.⁴² Muhadramûn olan Kesîr b. Mürre sedefli ve topal sika olan bir tabi'n neslindedir. Bununla birlikte muhaddislerin rivayetin ravilerini sika olarak ta'dîl etmeleri ve senedi muttasıl görmeleri sebebiyle Ahmed b. Hanbel'in naklettiği Muâz b. Cebel rivayeti isnadını sahih olarak ifade edebiliriz.

Ebû Zer'in Kelime-i tevhid sözünü söyleyen cennete girer rivayetini Tayâlisî, > Şu'be (öl. 160/776)⁴³ > Habîb b. Sâbit (öl. 119/737)⁴⁴ = A'meş (öl. 148/765)⁴⁵ = Abdulazîz b. Rûfeyh (öl. 130/748)⁴⁶ > Zeyd b. Vehb (83/702)⁴⁷ > isnadıyla Ebû Zer'den (öl. 32/653) mutâbaâtıyla rivayet

³⁹ “Sika” bk. Mizzî, Tehzîb, 16/416.

⁴⁰ “Sika” bk. Mizzî, Tehzîb, 13/72.

⁴¹ “Sika” bk. Zehebî, A'lâmü'n-Nübelâ, 4/46.

⁴² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/363.

⁴³ “Sika” bk. Mizzî, Tehzîb, 12/479.

⁴⁴ “Sika” bk. Mizzî, Tehzîb, 5/358.

⁴⁵ “Sika” bk. Zehebî, A'lâmü'n-Nübelâ, 6/226.

⁴⁶ “Sika” bk. Mizzî, Tehzîb, 18/134.

⁴⁷ “Sika” bk. Mizzî, Tehzîb, 10/111.

etmiştir.⁴⁸ Muhadramûn olan Zeyd b. Vehb Kûfeli sika bir tabiîn'dir. Muhaddislerin rivayetini ravilerini sika olarak tadil etmeleri ve senedi muttasıl olarak görmeleri sebebiyle Tayâlisî'nin naklettiği Ebû Zer rivayeti isnadını sahih olarak söylemek mümkündür.

Abdullah b. Mesûd rivayetini Ahmed b. Hanbel, > Ebû Muâviye ed-Darîr (öl. 195/810)⁴⁹ > A'meş > Şakîk (Ebû Vâil) (öl. 82/701)⁵⁰ > isnadıyla Abdullah b. Mesûd'dan (öl. 32/653) ve Ebû Saîd rivayetini hocası Ebû Nuaym (öl. 218/833)⁵¹ vasıtasıyla Zekeriyâ b. Ebî Zâide (öl. 147/765)⁵² > Atıyye b. Saîd (öl. 111/730) isnadıyla Ebû Saîd el-Hudrî'den (öl. 74/693) şahid rivayetler olarak nakletmiştir.⁵³ Muhaddislerin rivayetini ravilerini sika olarak tadil etmeleri ve senedi muttasıl görmeleri sebebiyle Ahmed b. Hanbel'in naklettiği Abdullah b. Mesûd rivayeti isnadını sahih olarak belirtebiliriz. Ravilerden Atıyye b. Saîd adlı ravinin ise muhaddisler tarafından zayıf olarak cerh edilmesi⁵⁴ sebebiyle Ebû Saîd el-Hudrî rivayeti isnadını zayıf olarak ifade etmek gerekse de şahidi olan sahih rivayetle itibarı yapıldığında rivayete isnadı açısından hasen li-gayrihî diyebiliriz.

Ebu'd-Derdâ rivayetini Ahmed b. Hanbel, Hasan b. Mûsâ (öl. 209/825) > Abdullah b. Lehîa (öl. 174/791) > Vâhib b. Abdullah (öl. 137/755)⁵⁵ isnadıyla Ebû'd-Derdâ'dan (öl. 32/653) irsalle rivayet etmiştir.⁵⁶ Ravilerden Abdullah b. Lehîa ise Ahmed b. Hanbel ve Abdullah b. Sâlih tarafından sika olarak ta'dil edilirken Yahyâ b. Maîn tarafından ise zayıf olarak görülmektedir.⁵⁷ Vâhib b. Abdullah'ın irsalle Ebu'd-Derdâ'dan nakletmesi ve muhaddislerin İbn Lehîa'nın sıhhati hususunda ihtilafa düşmeleri sebebiyle Ahmed b. Hanbel'in naklettiği Ebu'd-Derdâ rivayeti isnadını, zayıf olarak ifade edebiliriz.

Hız. Osman'ın naklettiği Kelime-i tevhiidi söyleyen cennete girer rivayeti sahih isnadlarla rivayet edilmektedir.⁵⁸

Ebû Eyyûb rivayetini Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Yezîd el-Mukrî (öl. 213/829)⁵⁹ > Hayve b. Şüreyh (öl. 158/775)⁶⁰ > Bakıyye b. Velîd (öl. 197/812) > Behîr b. Sa'd (öl. ?)⁶¹ > Hâlid b. Ma'dân (öl. 103/721)⁶² > Ebû Ruhm (öl. ?) isnadıyla Ebû Eyyûb'den (öl. 49/669) nakletmiştir.⁶³ Ravilerden Ebû Ruhm sahâbe arasındadır.⁶⁴ Bakıyye b. Velîd ise sika ravilerden yaptığı nakillerde sika olarak, zayıf ravilerden yaptığı nakillerde ise zayıf olarak kabul edilmektedir.⁶⁵ Muhaddislerin Bakıyye b. Velîd'i sika ravilerden nakillerinde güvenilir görmeleri, diğer ravileri sika olarak ta'dil etmeleri ve senedi muttasıl olarak belirtmeleri sebebiyle Ebû Eyyûb rivayeti isnadı sahih'dir diye söyleyebiliriz.

⁴⁸ Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî (Mısır: Daru Hicr, 1999), 1/356.

⁴⁹ "Sika" bk. Mizzî, *Tehzîb*, 25/123.

⁵⁰ "Sika" bk. Mizzî, *Tehzîb*, 12/548.

⁵¹ "Sika" bk. Mizzî, *Tehzîb*, 23/197.

⁵² "Sika" bk. Mizzî, *Tehzîb*, 9/359.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/128, 18/274.

⁵⁴ "Sika" bk. Mizzî, *Tehzîb*, 20/145.

⁵⁵ "Sika" bk. Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, 6/147.

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/483.

⁵⁷ Mizzî, *Tehzîb*, 15/487.

⁵⁸ bk. Ömer Faruk Akpınar, *Hız. Osman (ra) ve Hadis Rivayetindeki Yeri* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2021).

⁵⁹ "Sika" bk. Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, 10/166.

⁶⁰ "Sika" bk. Mizzî, *Tehzîb*, 6/404.

⁶¹ "Sika" bk. Mizzî, *Tehzîb*, 4/21.

⁶² "Sika" bk. Mizzî, *Tehzîb*, 8/167.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/488.

⁶⁴ Mizzî, *Tehzîb*, 2/280.

⁶⁵ Mizzî, *Tehzîb*, 4/192.

Enes b. Mâlik rivayetini Tayâlisî, Şu'be > Katâde b. Diâme (öl. 117/735)⁶⁶ > isnadıyla Enes b. Mâlik'den (öl. 93/711) rivayet etmektedir.⁶⁷ Muhaddislerin ravileri sika olarak tadil etmeleri ve senedi muttasıl görmeleri sebebiyle Enes b. Mâlik rivayeti isnadını sahih olarak zikredebiliriz.

Tablo 2: Sahâbe Rivayetleri

Muâz b. Cebel Rivayeti (öl. 18/639)⁶⁸

عَنْ مُعَاذٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ "

Ebû Zer Rivayeti (öl. 32/653)⁶⁹

عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « يَا أَبَا ذَرٍّ بَشِّرِ النَّاسَ أَنَّهُ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ

الْجَنَّةَ

Abdullah b. Mesûd Rivayeti (öl. 32/653)⁷⁰

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقُلْتُ: أُخْرَى، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

" مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا، دَخَلَ الْجَنَّةَ "

Ebu'd-Derdâ Rivayeti (öl. 32/653)⁷¹

سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ صَاحِبَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: بَيْنَا أَنَا وَرَدِيفُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

فَقَالَ: " يَا أَبَا الدَّرْدَاءِ، مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةَ "

Osmân b. Affân Rivayeti (öl. 35/656)⁷²

عَنْ عُثْمَانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ

Ebû Eyyûb Rivayeti (öl. 49/669)⁷³

أَنَّ أَبَا أَيُّوبَ حَدَّثَنِي، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ جَاءَ يُعْبُدُ اللَّهَ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَيُقِيمُ الصَّلَاةَ،

وَيُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَيَصُومُ رَمَضَانَ، وَيَجْتَنِبُ الْكِبَائِرَ، فَإِنَّ لَهُ الْجَنَّةَ "

Ebû Saîd el-Hudrî Rivayeti (öl. 74/694)⁷⁴

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ "

⁶⁶ "Sika" bk. Mizzî, Tehzîb, 23/498.

⁶⁷ Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/469.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/363, 36/443.

⁶⁹ Tayâlisî, *el-Müsned*, 1/356.

⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/128.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/483.

⁷² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/529.

⁷³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/488.

⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 18/274.

Enes b. Mâlik Rivayeti (öl. 93/711)⁷⁵

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِمَعَاذٍ: اعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ مَاتَ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ

أَدْخَلَ الْجَنَّةَ

Temel hadis kaynaklarını incelediğimizde Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayetinin 8 farklı sahâbe tarafından Ebû Şeybe el-Hudrî rivayetinin isnadının zayıf olmasının aksine sahih ve hasen isnadlarla rivayet edilmiştir.

Rivayet metinlerini Ebû Şeybe el-Hudrî rivayeti metni ile karşılaştırdığımızda en benzerlerinin Muâz b. Cebel ile Ebû Zer rivayeti olduğu görülmektedir. Muâz b. Cebel rivayeti “Kimin son sözü Allah’tan başka ilah yoktur olursa cennete girer.” şeklinde Ebû Şeybe’nin İbn Mende rivayeti metni ile manen aynı lafızlarla nakledilmiştir. Ebû Zer rivayeti ise “Ey Ebû Zer! İnsanlara Allah’tan başka ilah yoktur diyen kimsenin cennete gireceğini müjdele.” şeklinde Taberânî rivayeti metni ile manen benzeri lafızlarla rivayet edilmiştir.

Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayetini Hz. Osmân b. Affân “Allah’tan başka ilah olmadığını bilerek ölen kimse cennete girer.”, Ebû Saîd el-Hudrî “Allah’a hiçbir şey ortak koşmadan ölen kimse cennete girer.” metni ile rivayet etmiştir. Bununla birlikte Enes b. Mâlik, rivayeti “Allah’tan başka ilah olmadığına tanıklık ederek ölen kimse cennete girer.” şeklinde Ebû Şeybe el-Hudrî rivayeti ile manen benzeri lafızlarla nakletmektedir.

Ebû Eyyûb rivayetinin “Kendisine hiçbir şey ortak koşmadan Allah’a kulluk yaparak gelen kimse cennete girer.” şeklinde manen benzeri lafızlarla nakledildiği görülmektedir. Ayrıca Ebû Eyyûb rivayeti “Kim namazını dosdoğru kılarak, zekâtını vererek, ramazan orucunu tutarak ve büyük günahlardan kaçınarak gelirse” ziyadesine yer verilerek rivayet edilmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayet metni ile ilgili şöyle zikredebiliriz;

Kelime-i tevhidi söyleyen kimsenin cennete gireceğine dair rivayetin Ebû Şeybe el-Hudrî dâhil olmak üzere 9 sahâbe tarafından nakledilmesi ile rivayetin hicri ilk asırda iştihâr ettiği ifade edebiliriz. Ayrıca rivayet Ebû Saîd el-Hudrî ve Enes b. Mâlik olmak üzere iki muksirûn sahâbe tarafından da nakledilmiştir.

Rivayetin vürûd sebebi olarak Hz. Peygamber’in (s.a.v.), haberi Muâz b. Cebel, Ebû Zer ve Ebu’d-Derdâ’ya bizzat hitap ederek rivayet ettiği bilinmektedir. Ayrıca bu sahâbe arasından Ebû Zer rivayeti şöhret bularak diğer sahâbe rivayetlerinin aksine Buhârî⁷⁶ ve Müslim⁷⁷ başta olmak üzere hadis müellifleri tarafından nakledilmiştir. Bu sebeple daha sonraki sahâbenin Ebû Zer rivayetine dayanarak Kelime-i tevhidi söylenen cennete girer hadisini manen rivayet ettiklerinin ifade edilmesi muhtemeldir.

⁷⁵ Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/469.

⁷⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *el-Câmi’ul-müsnedü’s-sahîhu’l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallahü ‘aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, thk. Şu’ayb el-Arnaûd - A’dil Mürşid (Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-Â’lemiyye, 2019), “Cenâiz”, 1.

⁷⁷ Ebu’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî el-Müslim, *el-Müsnedü’s-sahîhu’l-muhtasaru mine’s-süneni binakli’l-adli ani’l-adli an Rasûlillah*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 1955), “İmân”, 94.

Muâz b. Cebel rivayetini temel hadis kaynaklarını taradığımızda yalnızca Ahmed b. Hanbel'in ve Ebu Dâvûd'un⁷⁸ naklettikleri görülmektedir. Ayrıca Ebu'd-Derdâ rivayeti de yalnızca Ahmed b. Hanbel ve Nesâî tarafından rivayet edilmiştir. Bu hususta Muâz b. Cebel ve Ebu'd- Derdâ'nın ilk asır rivayet döneminin geri planında kalan Şam'a Kur'ân öğretmek üzere gönderilmesinin etkili olduğunu da ifade edebiliriz. Çünkü hadis ehlinin Şam rivayetleri hususunda ihtiyatlı davrandıklarını ve Hicaz rivayetlerini öncelikle ifade edilen bir gerçekliktir.⁷⁹ Bu sebeple Ebû Şeybe el-Hudrî'nin yaşam boyunca yolunun Şam'a düşmesi neticesinde rivayetinin temel hadis kaynaklarda nakledilmemesi ve ferd olarak kalması ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumun Buhâri ve Müslim'in Ebû Zer rivayetine yer vermeyi tercih etmelerinin bir sebebi olarak ifade edilmesi de muhtemeldir.

Ebû Saîd el-Hudrî'nin Ebû Şeybe el-Hudrî ile kardeş olması sebebiyle her ne kadar metinler arasında küçük lafzî farklılıklar bulunsa da rivayetin vürûdu esnasında birlikte oldukları yahut rivayeti birbirilerine naklettikleri söylemek mümkündür.⁸⁰

Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayetini Ebû Eyyûb benzer lafızlarla nakletmiştir. Ebû Şeybe ile Ebû Eyyûb'un da İstanbul kuşatması ordusunda beraber oldukları bilinmektedir. Bu hususun dikkat çeken bir detay olarak görülebileceğini belirtmek isteriz.

Sonuç olarak tüm bu farklı sahâbe nakillerinin Kelime-i tevhid vurgusu ile nakledildiği görülmektedir. Aynı veya farklı lafızlarla nakledilen sahih veya hasen hadisler dikkate alındığında ise Ebû Şeybe el-Hudrî hadisi isnadının hasen li-gayrihi, metninin ise sahih olduğunu belirtebiliriz.

Kelime-i tevhid sözünü söyleyen cennete girer rivayetinin muhtevası bakımından şunları açıklayabiliriz:

Her inancın olduğu gibi İslam inancının da dayandığı prensipler vardır. İslam'ın tevhid prensibine dayanması da onu diğer dinlerden ayıran en önemli özelliğidir. Araştırmada tahlilini yaptığımız rivayetin belirttiği gibi İslam'ın tevhid ilkesi Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik etmeyi gerektirmektedir. Bununla birlikte birçok rivayette lafzen yalnızca Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik etmek cennet bedeli olarak görülse de bazı rivayetlerdeki "benim Allah'ın elçisi olduğumu şahitlik eden" ziyadesinden Kelime-i tevhid'in iki temel kabulden oluştuğunu ifade etmek mümkündür. Bu iki temel kabul Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Peygamber'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmektir. Kâdî İyâz ve İbn Hacer de rivayetin şerhinde Kelime-i tevhid sözünün Hz. Peygamber'i kabul etmeyi de kapsadığını belirtmektedirler.⁸¹

"Allah'tan başka ilah yoktur diyen cennete girer" rivayeti tefsir kaynaklarındaki kabullere de dayanak oluşturmaktadır. Rahmân suresi 60. ayet, Neml suresi 89-90. ayetler ve Bakara suresi 62. ayeti doğrudan tahlilini yaptığımız rivayet ile tefsir edilmektedir. Rahmân suresinde "ihşan",⁸²

⁷⁸ Suleymân b. el-Eş'aş es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd - Muhammed Kâmil Karabelli (Riyad: Daru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "Cenâiz", 20.

⁷⁹ Hüseyin Akgün, "Şam Bölgesinde Rivayet Edilen Hadislerin 'Bölgesellik' Açısından Tahlili", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Aralık 2016), 3-6.

⁸⁰ bk. Bekir Kuzudişli, *Aile İsnâdları* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021).

⁸¹ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru'l-Marifet, 1379), 3/110; Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedruddîn el-'Aynî, *Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdullah Mahmut Muhammed Ömer (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2018), 8/3.

⁸² Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî el-Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1995), 4/227; Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ el-Begavî, *Meâlimü't-tenzîl*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr (Beyrut: Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî, 1997), 7/455.

Neml suresinde “hasen” Bakara suresinde “iman”⁸³ kavramının tefsirinde rivayetin dayanak olarak kullanıldığı tespit edilmektedir. Ayrıca rivayetin “cennete girer” ifadesinin Rahmân suresinde “ihsan”, Neml Suresinde “hayr”, Bakara Suresinde “ecir” kavramının tefsirine kaynak alındığı görülmektedir. Örneğin, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mesûd başta olmak üzere tahlilini yaptığımız rivayetleri müfessirler zikrederek Neml Suresi 89-90. ayetlerdeki مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ “Kim iyilikle gelirse” lafzını مَنْ جَاءَ بِإِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ “Kim Allah’tan başka ilah yoktur diyerek gelirse” lafzı ile tefsir etmektedirler. Bununla birlikte müfessirler aynı rivayetlere dayanarak مَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ “Kim de kötülükle gelirse” lafzını مَنْ جَاءَ بِالشِّرْكِ “Kim de Allah’a ortak koşarak gelirse” lafzı ile yorumlamaktadırlar.⁸⁴

Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayeti itikadi kaynaklardaki iman mahiyeti hakkındaki görüşlere de delil olmaktadır. Ebû Hanîfe’nin etkisinde yetişen Mâtürîdî, imanda temel esasının kalbin tasdiki olduğunu düşünmektedir. O, ikrarı, tasdik ifade edilmesi amacıyla gerekli olarak görmekte, ancak ikrarın tek başına iman için yeterli olmadığını savunmaktadır. Mâtürîdî, imanı ikrardan ibaret görmenin münafıklar ile müminler arasındaki farkı ortadan kaldıracığını ifade etmekte ve bu hususta münafıkların zahiren iman ettiklerini, fakat kalben tasdik etmediklerini haber eden ayetleri delil olarak sunmaktadır. Ayrıca imanın tek başına dilin ikrarı olmadığı gibi inkârın da dilin ikrarından ibaret olmadığını zikretmekte ve inkâr için kalbin tasdikinin gerekli olduğunu belirtmektedir.⁸⁵

Mâtürîdî, Allah’ın (cc.) Saffât suresi 35. ayetinde geçen, “Çünkü onlara: “Allah’tan başka ilah yoktur!” dendiği zaman büyüklük tasarlardı.”⁸⁶ ifadesiyle, küfür ile iman arasında Kelime-i tevhid olduğuna işaret ettiğini belirtmektedir. Aynı şekilde, Muhammed suresi 19. ayetinde yer alan “Muhammed! Bil ki, Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendi günahın için, hem de mümin erkekler ve mümin kadınlar için Allah’tan bağışlanma dile. Allah, sizin gezip dolaştığınız yeri de duracağınız yeri de bilir.”⁸⁷ ayetini de delil olarak kullanarak imanın bilgi ve eylem boyutlarının olduğunu zikretmektedir.⁸⁸

Mâtürîdî iman, kalpte başlayan tasdik dile ve fiile yansıyan bir süreci olarak düşünmektedir. Bu süreçte ise kalbin Allah’ı tasdik etmesi ve bu tasdik gereği ikrar ve amelin yerine getirilmesi gerektiğini söylemektedir.

Yaşam tarzı olarak imanın tezahür hali İslam’dır. Tasdik için bir süreç gerektiği gibi bu halin devamını sağlamayabilmek de ancak imanın zahiri olan İslam’ın yaşanmasıyla mümkündür. Ayrıca Mâtürîdî’ye göre amel, imanın cüzü değil bir tezahürüdür. Bununla birlikte büyük günah işlemekle hemen iman yok olmayacağı gibi günahta ısrar süreklilik arz ederse iman nurunu söndürmeye kadar gidebilir. Bu sebeple Mâtürîdî’ye göre tasdik veya inkârın bir süreklilik arz eden mahiyeti vardır. Onun bu iman halinin süreklilik gerektirdiği görüşü, büyük günah işleyenin hemen bu hali ile inkâra düşmeyeceği görüşünün gölgesinde kalmıştır. Bu açıdan Mâtürîdî’nin ayetlerde ve rivayetlerde imanın ziyade ve noksanına delalet eden kavramlara dair yorumu, İslâmî hayat tarzının sürekliliği açısından önemlidir. İman amel ilişkisine dair farklı yaklaşımlara

⁸³ Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, thk. Es’ad Muhammed et-Tayyib (Mekke: Mektebetü Nezzâr Mustafâ Elbâz, 1998), 1/128.

⁸⁴ Vâhidî, *el-Vecîz*, 811; Beğavî, *Meâlimü’t-tenzil*, 6/183.

⁸⁵ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İSAM, 2022), 561-563.

⁸⁶ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altundaş - Ahmet Yaman (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), es-Sâffât 37/35.

⁸⁷ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, el-Muhammed 47/19.

⁸⁸ Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, 564.

karşı onun sürdürülebilir tasdik haline vurgu yapması ve İslam'ın emir ve yasaklarını yaşamsal bir gereklilik görmesi de din anlayışı açısından kayda değer bir perspektif sunmaktadır.⁸⁹

Sonuç olarak Kelime-i tevhid'in hicri ilk asırlardan itibaren sürekli olarak vurgulanmasının tevhid'in İslam dinindeki merkezi konumunu ifade ettiğini açıklayabiliriz. Kelime-i tevhid sözü ise Allah'a inanmayı, yalnız ona kulluk etmeyi zikreder. Bu söz, kişinin İslam'a giriş için yerine getirmesi gereken şart olarak yorumlanmaktadır.

Sonuç

Sahâbe, Allah'a ve Rasûlüne iman ederek Hz. Peygamber'i (s.a.v.) kısa bir süre içerisinde gören, bu hal üzere vefat eden, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eğitim ve terbiyesinde yetişen bir nesildir. Üstelik görme engeli olan kimsenin Hz. Peygamber'i (s.a.v.) işitmiş olması da yeterlidir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) ile bir arada bulunma zamanının, iştirak edilen gazve ve rivayet edilen hadis sayısının sahâbe olarak görülme ölçütü olarak değerlendirilmemesi gerektiği görüşüne katılmaktayız. Bu sebeple hiç gazveye katılmamış bir kimse sahâbe olarak nitelenebileceği gibi hiç hadis nakletmeyen kimseler de sahâbe olarak görülmez. Ebû Şeybe el-Hudrî'nin de tek bir rivayeti olsa dahi sahâbe olduğu hususunda bir şüphe de yoktur.

Ebû Şeybe el-Hudrî İstanbul kuşatmasına katılan, kuşatma esnasında vefat eden ve kendisinden tek bir hadis tahrir edilen bir sahâbî'dir. Ebû Saîd el-Hudrî'nin de kardeşidir. Tabakât kaynaklarından da tabiîn Mişras'ın babası vasıtasıyla naklinden Ebû Şeybe el-Hudrî'nin İstanbul kuşatmasında vefat etmiş olması ve İstanbul topraklarına defnedilmiş olması büyük ihtimalle doğrudur. Bu hususu teyit eden II. Mehmed döneminde fethedilen İstanbul'un İslam medeniyeti dönüştürülmesinde genellikle İstanbul kuşatmasına katılan sahâbe adlarına türbeler yaptırılmıştır. Tabakât kaynaklarını incelediğimizde de bu sahâbe arasından Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin ve Ebû Şeybe el-Hudrî'nin İstanbul kuşatmasına katıldığı ve vefat ettiği kesindir.

Ebû Şeybe el-Hudrî'den tabiîn Mişras'ın babası vasıtasıyla "Kim kalbi ona inanarak Allah'tan başka ilah yoktur derse cennete girer." hadisi rivayet edilmiştir. İbn Hacer rivayetindeki "Lakin siz kendinize güvenmeyin ve amel etmeye devam edin" metni ziyadesinden de Ebû Şeybe el-Hudrî'nin hadisi vefat ettiği esnada rivayet ettiği muhtemeldir yorumuna katılmaktayız. Ayrıca İbn Ebî Âsım rivayetinin de Ebû Mişras'ın "Ebû Şeybe'yi İstanbul'da defnettik." sözünden bu görüşün doğru olduğunu düşünmekteyiz.

Rivayetin isnadında yer alan ravilerden Mişras ve babası meçhul olarak görülmekte, Yûnus b. el-Hâris ise zayıf bir ravi olarak cerh edilmektedir. Bu sebeple ferd bir tarikile nakledilen Ebû Şeybe el-Hudrî rivayeti isnadının zayıf olduğunu belirtebiliriz. Ebû Şeybe el-Hudrî rivayetinin metinleri arasında ise küçük farklılıklar dışında mana açısından herhangi bir fark yoktur. Ayrıca her ne kadar Ebû Şeybe el-Hudrî rivayetinde yalnız kalsa da Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayeti Muâz b. Cebel, Ebû Zer, Abdullah b. Mesûd, Ebu'd-Derdâ, Hz. Osmân, Ebû Eyyûb, Ebû Said el-Hudrî ve Enes b. Mâlik olarak 8 sahâbeden de benzer metinlerle nakledilmektedir. Bu sebeple Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayetini müslümanların tamamı tarafından kabul gören bir düşünce olması açısından mütevâtir olarak da ifade edebiliriz.

⁸⁹ bk. Recep Tuzcu, "Mâtürîdî'ye Göre Tasdik-İnkâr Süreci" (Uluslararası Matürîdilik Öğretisi ve Şimdiki Zaman Sempozyumu II, Taşkent: Özbekistan İslami Akademi Neşriyat, 2022), 97-99; Recep Tuzcu, "Mâtürîdî ve Tahâvî'nin Kur'an Ve Hadislerde İmân Yorumu", *Motürîdîlilik* 2/4 (2022), 12/23.

Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayeti en erken vefat eden sahâbe Muâz b. Cebel'den nakledilse de Şam'da bulunması nedeniyle kendisinden nakledilen Şam rivayetlerine daha az değer verildiğinden dolayı onun rivayetinin geri planda kaldığını ve Ebû Zer rivayetinin ön plana çıktığını zikredebiliriz. Bununla birlikte Ebû Zer'in Hz. Peygamber'den (s.a.v.) bizzat duyduğunu ifade ettiği rivayetin tercih edilmesiyle diğer sahâbenin Ebû Zer rivayetine dayanarak Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayetini manen rivayet ettiklerini de düşünebiliriz.

Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayetini temel hadis kaynaklarında Ebû Şeybe el-Hudrî'nin hayatında görüştüğü sahâbe tarafından da rivayet edildiği görülmektedir. Bunlardan ilki öz kardeşi Ebû Saîd el-Hudrî'dir. Bu kardeşlik nedeniyle rivayetin vürûd esnasında ikisinin de birlikte olduğunu yahut kardeşlerin rivayeti birbirine naklettiklerini düşünmek doğaldır. Hayatında görüştüğünü bildiğimiz diğer sahâbî ise Ebû Eyyûb el-Ensârî'dir. Aynı orduda İstanbul kuşatmasına katıldığı bilinen bu Medineli ensâr iki sahâbe arasından Ebû Eyyûb'un rivayetinin raviler tarafından nakledilmesinin tercih edildiğini ifade etmek mümkündür.

İlk asırlarda hadis rivayetinin geri planda kalan bölgelerinden olan Şam'da nakledilen rivayetleri yazmakta hadis âlimlerinin uzak durduğu bilinmektedir. Kelime-i tevhidi söyleyen cennete girer rivayetini de Şam'a gönderilen Muâz b. Cebel'den yalnızca Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd; Ebu'd-Derdâ'dan ise yalnızca Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'nin naklettiği görülmektedir. Ebû Şeybe el-Hudrî de yolu Şam'a düşen sahâbîlerden olması muhtemel olup bu durum rivayetinde yalnız kalma sebebi olarak da görülebilir.

Sonuç olarak Ebû Şeybe el-Hudrî hadisinin isnadı zayıf olarak görülse de diğer sahâbîler tarafından nakledilen şahid rivayetler ile desteklendiğinde Ebû Şeybe el-Hudrî hadisi isnadını hasen li-gayrihi olarak ifade edilebiliriz. Tüm bu zikredilen ihtimaller nedeniyle "Allah'tan başka ilah yoktur diyen cennete girer." rivayeti hususunda kapsamlı bir tez çalışması yapılması daha uygun görünmektedir.

Kaynakça/ References / المصادر

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şu'ayb el-Arnaûd - A'dil Mürşid. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 2001.
- Akgün, Hüseyin. "Şam Bölgesinde Rivâyet Edilen Hadislerin 'Bölgesellik' Açısından Tahlili". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Aralık 2016), 32.
- Akpınar, Ömer Faruk. *H. Osman (ra) ve Hadis Rivayetindeki Yeri*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2021.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*. çev. Halil Altundaş - Ahmet Yaman. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2010.
- Bedruddîn el-'Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed. *'Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Abdullah Mahmut Muhammed Ömer. 25 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2018.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ el-. *Meâlimü't-tenzil*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî, 1997.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *el-Câmi'ul-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallahü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. thk. Şu'ayb el-Arnaûd - A'dil Mürşid. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 3. Basım, 2019.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *et-Târihu'l-Kebîr*. thk. Hâşim en-Nedvî. 9 Cilt. Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmanî, ts.
- Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd el-Verrâk ed-. *el-Künâ ve'l-esmâ*. ed. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fârîyâbî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1. Basım, 2000.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'aş es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şu'ayb el-Arnaûd - Muhammed Kâmil Karabelli. Riyad: Daru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1. Basım, 2009.
- Efendioğlu, Mehmet. "İstanbul'da Var Olduğu Söylenen Sahâbe Kabirlerinin Dünü Bugünü". *Din ve Hayat Dergisi* 9 (ubat 2010), 76-81.
- Efendioğlu, Mehmet. *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler Tartışmalar-Gerçekler*. İstanbul: İFAV, 5. Basım, 2019.
- Eren, Mehmet. *Hadis İlminde Rical Bilgisi ve Kaynakları*. İstanbul: İSAM, 3. Basım, 2022.
- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İstîâb fi marifeti'l-ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1. Basım, 1992.
- İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr b. Ebî Âşım Ahmed b. Amr eş-Şeybânî. *el-Âhâd ve'l-Mesânî*. thk. Bâsım Faysal Ahmed el-Cevâbire. 6 Cilt. Riyad: Dâru'l-Râye, 1991.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 13 Cilt. Mekke: Mektebetü Nezzâr Mustafâ Elbâz, 3. Basım, 1998.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abd el-Mevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 2010.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-'Askalânî. *Tehzîbu't-Tehzîb*. thk. İbrahim Zeybek - A'dil Mürşid. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 2008.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-'Askalânî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marifet, 1. Basım, 1379.
- İbn Mende, Ebû Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yahya. *Ma'rifetü's-sahâbe*. thk. Âmir Hasen Sabrî. BAE: Câmi'atu'l-İmârâti'l-'Arabîyyeti'l-Muttehide, 2005.
- İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-gâbe fi Marifeti's-sahâbe*. 1 Cilt. Beyrut: Daru İbn Hazm, 1. Basım, 2012.
- Kuzudişli, Bekir. *Aile İsnâdları*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-. *Kitâbü't-Tevhîd*. çev. Bekir Topaloğlu. 1 Cilt. İstanbul: İSAM, 18. Basım, 2022.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. 'Abdurrahmân b. Yûsuf el-. *Tehzîbu'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*. ed. Beşşar Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1. Basım, 1980.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî el-. *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasaru mine's-süneni bi-nakli'l-adli anî'l-adli an Rasûlillah*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhü, Kah., 1955.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-. *ed-Du'â*. thk. Mustafâ Abdulkâdir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. Mısır: Daru Hicr, 1. Basım, 1999.
- Tuzcu, Recep. "Mâtürîdî ve Tahâvî'nin Kur'an Ve Hadislerde İmân Yorumu". *Moturıdıylık* 2/4 (2022).
- Tuzcu, Recep. "Mâtürîdî'ye Göre Tasdik-İnkâr Süreci". Taşkent: Özbekistan İslami Akademi Neşriyat, 2022.
- Ünver, Süheyl. *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*. İstanbul: İstanbul Fethi Derneği Yayınları, 1953.

- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî el-. *el-Vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*. thk. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1995.
- Yazıcı, Mahmut. *Sahâbe Bilgisinin Tespiti*. İstanbul: MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Mizânu'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*. thk. Alî Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1963.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şu'ayb el-Arnaûd. 20 Cilt. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 3. Basım, 1980.